

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ МАНЕВАРСКЕ ОДБРАНЕ

Суштина и карактер маневарске одбране

Маневарска одбрана је један од два основна вида одбране, која се у борбеној делатности трупа на бојишту врло често примењује. Она има за циљ: „добити у времену, нанети непријатељу што веће губитке и сачувати своје снаге, допуштајући губитак простора“ (тач. 478. РС, 1945 г.).

Она се, према томе, примењује само у нарочитој ситуацији, када бранилац нема довољно снага да би се применом позиционе одбране одржао на неком положају (тактичког или оперативног значаја) или када је корисно да се непријатељ доведе у неповољну ситуацију, наносећи му при томе највеће губитке. Овај вид одбране допушта губитак простора до оне линије која се од стране командовања унапред одреди, али не пре одређеног рока, са задатком: добити у времену, сачувати своје снаге, исцрпсти и ослабити непријатеља највећим могућим отпорима на узастопним линијама ватром, кратким али одлучним противнападима и широком применом свих врста препрека и тиме створити погодне услове за прелаз у активно дејство. Према томе, снага савремене маневарске одбране заснива се на садејству маневра трупа, ватре и свестране примене препрека свих врста. То значи да се основна разлика између позиционе и маневарске одбране састоји у задацима који су браниоцу постављени, у односима снага и средстава између нападача и браниоца и односима браниоца према земљишту, тј. да ли ће се упорно бранити изван појас територије или ће се жртвовати неки њени делови ради постизања надмоћности на другим деловима фронта.

Да би маневарска одбрана могла одговорити свом циљу, она, као и позициона, мора бити дубока, противтенковска, противартиљериска и противавионска. Осим тога, само активност браниоца и упорност његових трупа при извођењу овог вида одбране могу довести до жељених резултата. Обезбедити ове принципе код организације маневарске одбране важан је задатак сваког штаба, пре свега и због тога, што ће нападач бити нормално у знатној надмоћности, како у погледу снага, тако и у погледу техничких средстава.

Вид маневарске одбране познат је и примењује се у свим иностраним армијама. Он је познат под терминима: „Одбрана за добитак у времену“, „покретна одбрана“ и сл. Иако, можда, поменути називи не мењају суштину организације и извођења маневарске одбране, ипак, они у пуном смислу не

одговарају њеном карактеру. Пре свега, маневарска одбрана, поред покретности, у својој основи има исто тако важан елемент упорности, који се изражава у отпору трупа на једној од узастопних линија, повећању отпора на једном или другом правцу, а садржи и елемент активности, који се испољава у извођењу противнапада и противудара, широком примењивању сваковрсних дејстава срачунатих на обману и тежњу да се непријатељ доведе у неповољан положај у циљу ликвидације његовог успеха. Толико широко разграната борбена делатност трупа може бити названа само маневарском, а пошто она има одбранбени карактер, најцелисходније је назвати је маневарском одбраном.

Треба споменути да се маневарска одбрана често изједначава са отступањем, иако је то неправилно. У маневарској одбрани, трупе, ешелонирајући се, воде борбу на узастопним линијама, отступају у скоковима, ватром и активним дејствима задржавају непријатеља са главним циљем да му не дозволе да се пробије до крајње линије пре одређеног времена. При отступању, напротив, трупе теже да се што пре извуку испод удара непријатеља, да се одвоје од њега и да се, под заштитом одређених делова, повуку на линију за повлачење. Према томе, отступање и маневарска одбрана су два разна и сложена вида делатности трупа, различита по циљу и начину извођења.

Ради илустрације навешћемо неколико карактеристичних примера примењивања маневарске одбране из историје ратова. Први изразитији пример њене примене у стратеској размери, који одговара степену тадашњег развоја средстава напада и одбране, видимо код руске војске у рату против Наполеона. Задржавајући бројно надмоћнију и технички боље опремљену француску војску на узастопним линијама на просторији од границе Пољске до прилаза ка Москви, Кутузов је, упорношћу, вештим ударима и маневрима, нанео Французима осетне губитке и, створивши повољне услове, прешао у одлучну противофанзиву, у којој је успео до ногу потући дотада непобедивог Наполеона.

Први светски рат, вођен у новим историским условима, са новим средствима напада и одбране, иако карактеристичан као позициони, рововски рат, такође обилује сличним примерима. Споменућемо само извођење маневарске одбране савезничке војске на Западном фронту у првој фази рата, када су Французи успели да нанесу осетне губитке Немцима, да би их потом дефинитивно задржали на р. Марни и прешли у противофанзиву.

Други светски рат, карактеристичан по својој покретности, брзини извођења операција, силини удара и вештим маневрима, због примене новог савременог оружја, пре свега, тенкова, масовне употребе артиљерије и авијације, знатно је изменио систем организације и ток динамике маневарске одбране. Принципи организације одбране: противтенковска, противартиљериска, противавионска, упорна и активна — добили су нови значај.

Операције Совјетске армије у почетном периоду Другог светског рата претстављају класичан пример савремене маневарске одбране, која је спроведена у стратеским размерама и завршена одлучном протиофанзивом која је довела до разбијања Немачке армије на самим прилазима Москве. Совјетска армија била је принуђена да води маневарску одбрану, јер је то изискивао однос снага на фронту и изразита надмоћ немачке војске у ратној техници. Па ипак, примењујући маневарску одбрану и правилно искоришћа-

вајући остале факторе, Совјетска армија је у току целе кампање 1941 године наносила непријатељу огромне губитке у људству и техници, а упорним задржавањем непријатеља на унапред припремљеним линијама разбила немачке планове за вођење „муњевитог рата“ и створила потребно време стратеским резервама Врховне команде за концентрацију, развој и прелаз у активна нападна дејства.

У Народноослободилачком рату наша Армија такође је примењивала овај вид савремене одбране против надмоћнијих окупаторских и домаћих квислиншких снага. У Четвртој непријатељској офанзиви, наша 7 дивизија маневарском одбраном задржавала је надмоћније непријатељске снаге и спречавала њихов продор у правцу: Ливно—Прозор (низ р. Раму) — горњи ток Неретве, са циљем да нашој главној групацији обезбеди пробијање у Херцеговину, Босанско Загорје, Санџак и Црну Гору. 7 дивизија организовала је одбрану на узастопним линијама код Бихаћа бранећи слободну територију, затим код Бос. Петровца, на пл. Грмеч и, у садејству са 5 крајишком дивизијом, спречила спајање 7 „СС“ и 717 дивизије непријатеља, које је имало за циљ опкољавање наших снага на пл. Грмечу.

Сличан пример маневарске одбране видимо и у извођењу одбране VII корпуса у априлу 1945 године у Словенији. Пред непосредном опасношћу продора главних снага Четврте армије правцем Огулин—Ријека—Трст, непријатељ је намеравао својим снагама из Словеније, правцем Н. Место—Чрномел и Кочевје—Брод на Купи, ликвидирати ослобођену територију Беле Крајине, уништити снаге VII корпуса, да би потом, спајањем са својим главним снагама, које су отступале испред Четврте армије, поново успоставио фронт на линији Горски Котар—Кочевје—Н. Место. Упорном маневарском одбраном са линије Н. Место—Требње—Амбрус—Кочевје, јединице 15 и 18 дивизије успешно су задржавале непријатеља, да би погом прешле у упорну позициону одбрану на линији: Н. Место—Кочевски Рог—Копривник, а мало касније, у саставу Четврте армије, у одлучну офанзиву правцем Кочевје—Љубљана, што су ове јединице успешно извршиле.

Горњи примери и ратна искуства из прошлости показују да се маневарска одбрана најчешће примењује у оперативним и стратеским размерама. Међутим, често се третира и поставља питање: да ли је, у условима напада надмоћнијег непријатеља, могуће самостално извођење маневарске одбране и од стране дивизије као здружене јединице? Ми сматрамо да дивизија може изводити маневарску одбрану ако дејствује самостално, на изолованом правцу и ако решава задатке оперативног карактера. То потврђује низ примера из нашег Народноослободилачког рата, а сигурно је да би се то и у евентуалном будућем рату у специфичним условима поново догађало.

Организација маневарске одбране

Већ смо поменули да се маневарска одбрана примењује у условима знатне надмоћности нападача у живој сили и техници. Нема сумње, да је то једна од главних предности нападача за успешно извођење нападних планова. Због тога је веома важно да бранилац при организацији маневарске одбране, у циљу супротстављања надмоћним снагама нападача и успешног постизања свог циља, искоришћава остале факторе, који у знатној мери повољно утичу на ток одбране, као што су:

— максимално искоришћавање повољних услова земљишта;
 — такав распоред снага и средстава по правцима који омогућују гилку и динамичну одбрану, тј. брзо и просто прегруписавање по фронту и дубини и извођење кратких али одлучних противнапада и противудара у бокове непријатеља, не презајући чак ни од издвајања дела снага и њиховог забацивања у позадину;

— максимално искоришћавање инжињерских јединица и средстава, способних да на правцима надирања непријатеља непрекидно стварају мрежу најразноврснијих препрека било ојачавањем већ постојећих природних, било стварањем вештачких;

— избегавање сваког шаблона у постројавању борбеног поретка, са тежњом да се створе јаке тактичке и оперативне опште, ПТ и тенковске резерве и ПОЗ-ови на одлучујућим правцима, који ће бити способни да нанесу велике губитке непријатељу и створе командовању потребан добитак у времену;

— умешно руковођење јединицама од стране командног састава, способног да развије иницијативу и самосталност, нарочито на појединим изолованим правцима;

— употреба трупа велике покретљивости и маневарске способности.

Пошто је вероватно да ће нападач масовно употребљавати тенковске и мотомеханизоване снаге, неопходно је да се добро организује ПТ одбрана која ће послужити као основ упорности маневарске одбране.

Ми смо навели само неке факторе, који у условима организације и извођења маневарске одбране могу имати утицаја на ток борбе, и који се могу сматрати као најважнији, особито ако је реч о организацији и извођењу маневарске одбране у случају напада технички наоружанијег непријатеља, у нашим географским и топографским условима, при нашем искуству из Народноослободилачке борбе и при чињеници да наша Армија располаже, како у погледу борачког, тако и командног састава, јединицама високог морално-политичког квалитета, способним и за слободу своје земље увек спремним на највеће ратне подвиге.

Стога, искоришћавањем таквих позитивних фактора, **принцип упорности**, у организацији маневарске одбране наше Армије, мора добити много шири и већи значај. Задатак ове теме би био да са тог становишта, а ослањајући се на своја властита искуства и искуства других армија, размотримо проблеме организације маневарске одбране.

Искоришћавање земљишта, избор и организација положаја. Поред морално-политичког стања трупа, квалитета опреме и наоружања, обучености борачког и командног састава, правилно искоришћено земљиште претставља један од главних фактора упорности сваке одбране. Умети максимално искористити његове позитивне стране и прилагодити их интересима маневарске одбране значи у знатној мери умањити предности којим располаже надмоћнији нападач.

Испресецано, планинско, шумовито и мочварно земљиште, које обилује низом природних препрека, погодних за избор и уређење положаја, нарочито у противтенковском смислу, пружа најповољније услове за маневарску одбрану. Пошто такво земљиште пружа ванредно повољне услове за организацију и вођење маневарске одбране, неопходно је да се увек искористе све његове позитивне особине.

Треба напоменути и чињеницу да, у условима планинског земљишта, висина планина нема толико утицаја на борбена дејства трупа, колико њихов карактер, јер, уколико је рељеф земљишта испресецанији, утолико су повољнији услови за пружање отпора браниоца на узастопним уређеним линијама, и неповољнији за нападача, нарочито у погледу темпа наступања.

Код маневарске одбране, у њеној тактичкој и оперативној зони, не организују се одбранбени појасеви са свим елементима као код позиционе одбране. Систем одбранбених положаја састоји се од низа узастопних, раније одређених и, по могућности, у инжењерском смислу уређених линија у појасу маневарске одбране. Број узастопних линија и време трајања отпора на свакој од њих одређује се према снагама, условима земљишта и циљу који је браниоцу постављен. Последња линија у појасу одбране претставља прекретницу, тј. одласком на њу одређена здружена јединица прелази на позициону одбрану или, према замисли командовања, у општу противофанзиву.

Отстојање између појединих узастопних линија треба да буде такво, да би непријатељ по заузимању једне од њих био принуђен да мења ватрене положаје своје артиљерије и минобацача и да поново организује напад на следећу линију. Просечно, ово отстојање би износило:

- код стрељачког лука 4—5 км,
- код стрељачке дивизије 6—10 км,
- код армије 10—20 км.

Приказане норме треба да служе само као оријентација, а никако као правило. Сваки шаблон треба избегавати, а основни елемент који о томе треба да одлучи јесте карактер земљишта, које може условити и знатно веће отстојање између појединих линија, код армије чак 20—30, па и више километара.

Изабране линије треба да одговарају следећим основним захтевима:

- да су са фронта и бокова заштићене природним препрекама;
- да омогућавају добро осматрање и максимално искоришћење свих ватрених средстава за дејство по непријатељу на средњим и даљим отстојањима;
- да обезбеђују прикривен распоред јединица и отежавају непријатељско извиђање са земље и из ваздуха;
- да омогућавају успешно извршење противнапада и противудара;
- да обезбеђују успешно одвајање од непријатеља и прикривено повлачење на следећу линију.

Да би се непријатељ, који је продро, довео у што неповољнији положај и да би се омогућило успешно извођење противнапада у његов бок, целесходно је да изабране линије не буду паралелне.

На изабраним линијама организује се групни систем посудања у виду пуковских отсека, батаљонских рејона одбране и четних отпорних тачака. На правцима ватреног дејства непријатељских тенкова све батаљонске чворове и отпорне тачке треба организовати за противтенковску одбрану. Да би се непријатељу дао што јачи отпор, треба тежити да се организују батаљонски чворови и четне отпорне тачке на погодним тактичким линијама или положајима. Осим тога, чворове и отпорне тачке не треба постављати у линији, већ их распоређивати према земљишту стварајући ватрене џакове ради успешнијег удара по непријатељу. Растојање између отпорних тачака и батаљонских чворова у сваком случају зависи од услова земљишта и неопходности да сви

међупростори буду тучени успешном ватром из расположивих ватрених средстава оне јединице која поседа одређени отсек, рејон или отпорну тачку.

Припрема и израда преградних положаја целисходна је и у маневарској одбрани, али њихова израда зависи од времена којим бранилац располаже за организацију одбране у целини.

Степен инжињерског уређења изабраних линија и положаја зависи од расположивог времена, снага и средстава и од важности појединих праваца. Но, с обзиром на то да се маневарска одбрана најчешће изводи у условима ограниченог времена, снага и средстава, то ће се инжињерско уређење положаја по правилу састојати из система батаљонских рејона одбране и четних отпорних тачака распоређених тако да се затворе сви важни правци. Због ограниченог времена сви инжињерски радови на утврђивању одбранбених рејона и отпорних тачака изводе се убрзано. Ватрене тачке и осматрачнице израђују се у виду стрелачких заклона и гнезда, а за њихову израду користе се сва расположива месна средства. Склоништа се не израђују, већ се у ту сврху користе већ постојећи месни објекти. Место саобраћајница користе се прикривени путеви и стазе.

Ако се у току извођења маневарске одбране очекује масовни напад тенкова и моторизованих јединица, целисходно је да се на целој дубини одбране, унутар одређених положаја и између изабраних линија, благовремено припреме положаји за тенковске заседе и заседе одељења РРБ у циљу постизања изненадних удара у бокове продрих непријатељских тенкова.

Пошто се маневарска одбрана у основи изводи покретним методама борбених дејстава, основу инжињерског уређења земљишта претставља читав систем природних и вештачких препрека и рушења које у садејству са ватром и кратким противнападима могу много помоћи трупам у извршењу основног задатка — задржати и ослабити нападача. Зато се испред предњег краја сваке изабране линије организује појас најразноврснијих препрека које треба да ограниче и задрже дејство непријатељске пешадије и тенкова. При изради појаса општих препрека обавезно треба користити природне препреке: реке, мочваре, јаруге, стрме падине ојачане ескарпама, а у шумама израђивати густе редове засека минираних и оплетених бодљикавом жицом. При томе се могу врло успешно користити и преносне препреке, МПП, мине и фугасе.

Поред појаса општих препрека испред предњег краја, препреке се местимично израђују и између појединих узастопних линија, које са општим појасом, уствари, чине непрекидну мрежу препрека, за чије отклањање и савлађивање непријатељ мора утрошити доста времена које је за браниоца веома драгоцено.

Систем запречавања може бити потпун само онда ако се организује и извршава у два дела. У први део треба да уђе запречавање на читавој дубини одбранбеног појаса са израдом жичних препрека, засека, барикада, минских поља, итд. и припремом за рушење: мостова, вијадуката, путева, нарочито у планинским пределима, зграда у насељеним местима ради запречавања улица и других многобројних месних предмета. Ове радове изводе све јединице родова војске уз помоћ инжињераца. Други део запречавања извршују инжињерске јединице у саставу заштитних јединица при отступању трупа са једне на другу линију. У овај део запречавања улазе: рушење већ припремљених објеката, постављање минских поља, МПП, постављање препрека на путевима

отступања, затварање пролаза и сл. Посебни значај у овом делу запречавања претставља благовременост затварања пролаза и запречавања путева отступања. Рушење мостова и осталих већих објеката врши се тек по непосредном наређењу команданта последњег батаљона који отступа, а ако ситуација посебно изискује, по наређењу команданта стрељачког пука.

Да би постављене препреке испуниле свој задатак, морају се обавезно штитити ватром пешадиског наоружања. Ради тога треба једновремено са њиховом израдом припремити и добро маскиране ватрене положаје за митраље и пушкомитраље и привремене ватрене положаје за поједина оклопна ватрена средства или тенковске заседе.

Са отступањем трупа на последњу линију појаса маневарске одбране, даља организација одбране спроводи се као на нормалном фронту, по начелима позиционе одбране. Ако, у том смислу, радови на изради утврђених положаја нису завршени, организација појасева одбране спроводи се убрзано, докле док се њиховим усавшавањем постигне нормалан вид позиционе одбране.

Ширина и дубина борбеног поретка јединица у маневарској одбрани.

Услед недостатка снага и средстава маневарска одбрана се најчешће организује на широком фронту. Због тога бранилац треба да изврши правилну процену важности појединих праваца да би могао извршити правилан распоред и груписање расположивих снага и средстава.

У сваком случају, ширина и дубина борбеног поретка јединица у маневарској одбрани зависи од:

— задатка који је постављен браниоцу на основу замисли и општег плана претпостављене команде;

— постојећег односа снага и средстава и вероватног односа који се претпоставља;

— састава, попуњености и борбене способности непријатеља;

— попуњености сопствених јединица формациским средствима ојачања;

— карактера земљишта;

— доба године и других услова.

При одређивању ширине и дубине борбеног поретка јединица не сме бити никаквог шаблона. Због тога свака норма, коју наводимо, треба да буде само оријентација за рад, а треба је примењивати само на основу брижљиве процене конкретне ситуације.

За основу тактичког прорачуна при одређивању ширине фронта код маневарске одбране узео се стрељачки батаљон. Његов рејон одбране може да износи просечно 4—5 км по фронту и 2—2,5 км по дубини.

Средње попуњен стрељачки батаљон, који је са три чете (без два вода у резерви) распоређен у линији, способан је да својим снагама и наоружањем успешно изврши задатак у одбрани на фронту 4—5 км ширине и 2—2,5 км дубине, на основу следећег прорачуна: три чете могу бранити фронт 2100 (тј. по 700 м свака) и три међупростора од 2400 до 3000 м (сваки по 800—1000 м), јер се међупростори могу успешно тући са сваке стране на отстојању 400 до 500 м. Исто тако, ватрена средства која се налазе у батаљонској резерви и она која су распоређена по дубини могу успешно подржавати делове прве линије при њиховом отступању на следећи положај отварањем ватре по непријатељу са даљих отстојања, тако да дубина батаљонског рејона може износити 2—2,5 км.

Ако се у састав резерве издвоје 2—3 стрељачке чете, односно један стрељачки батаљон, при распореду у 2 ешелона, онда стрељачки пук може бранити фронт ширине 10—15 км, а дубине до 6 км. Дубина пуковског отсека одређује се, пре свега, с обзиром на услове земљишта и повољност распореда пуковских резерви, било у циљу давања отпора и прихвата отступајућих делова, било у циљу извршења маневра.

Стрељачка дивизија у саставу првог ешелона стрељачког корпуса или армије нормално поседа прву армиску линију у појасу ширине 25—35 км. У тактичком смислу, дивизија поседа најмање две основне тактичке линије, а може и више. На првој тактичкој линији распоређују се делови првог ешелона дивизије, на другој други ешелон, односно при распореду дивизије у једном ешелону, њена резерва. Број узастопних тактичких линија у појасу одбране дивизије, а према томе и дубина одбранбеног појаса дивизије, зависиће од конкретне ситуације, услова земљишта, односа снага у датој ситуацији извођења маневарске одбране, задатка, састава и дубине распореда стрељачког корпуса, односно армије у чијем се саставу дивизија налази.

Код маневарске одбране не организује се обичан појас одбране са свима његовим елементима и положајима. Свака од тактичких линија организује се и припрема као посебан положај отпора у циљу привремене одбране делова дивизије, који у скоковима отступају у дубину на следеће линије, односно на последњу линију, одређену за извођење маневарске одбране. Код таквог распореда отступање једног ешелона дивизије врши се под заштитом другог ешелона, који, у даном моменту, прихвата борбу на следећој линији. На тај начин, делови првог ешелона дивизије, који бране прву основну линију, дужни су да непријатеља, наносећи му губитке, присиле да се развије и угроши време на организацију напада, а потом, под заштитом резерви, односно другог ешелона и тенкова распоређених на другој линији и авијације, отступају на следећу — трећу линију, где поново организују одбрану.

Делови дивизије на другој линији до почетка повлачења првог ешелона морају бити потпуно спремни за одбрану свог положаја, а потом дејствују на сличан начин као и делови првог ешелона дивизије.

Поменуте норме ширине и дубине дате су за организацију маневарске одбране на равничастом и маневарском земљишту, па је природно да ће на планинском, шумовитом и мочварном земљишту бити још веће. Њихово повећање могуће је и у условима равничастог и маневарског земљишта, ако конкретна ситуација стања браниоца, нарочито у погледу снага које му стоје на расположењу, буде то изискивала.

Организација система ватре и употреба родова војске

У маневарској одбрани организација система ватре знатно се разликује од његове организације у позиционој одбрани. Док у позиционој одбрани систем ватре има циљ да се непријатељ туче почев од даљних па до најближих отстојања и да одбије јурише пешадије и тенкова, дотле је циљ система ватре у маневарској одбрани да се нанеше удар, почев од даљних отстојања, непријатељ принуди да превремено развије своје главне снаге, претрпи што веће губитке у живој сили и техници и што дуже задржи, како би бранилац добио у времену.

Према томе, систем ватре у маневарској одбрани треба да одговара следећим основним задацима:

— успешном отварању ватре и поражавању непријатеља на даљним и средњим отстојањима за време његовог подилажења;

— наношењу што већих губитака непријатељској пешадији и тенковима при њиховом развијању за напад и извршењу напада на предњи крај;

— обезбеђењу међупростора између појединих рејона одбране и одвојених отпорних тачака, спојева и бокова;

— поражавању и задржавању непријатељских снага при отступању властитих јединица са једне на другу линију; и

— прихвату ватром делова који се повлаче на следећу линију, не дозвољавајући непријатељу да на њиховим леђима упадне на другу линију.

Успешно извршење овако сложених задатака зависиће од правилног распореда ватрених средстава, пре свега, митраљеза, минобацача и артиљерије, како по фронту, тако и по дубини, и од правилне организације њихове косе, бочне и унакрсне ватре. При том треба имати у виду да ће бранилац бити принуђен да организује одбрану на широком фронту, и да ће располагати ограниченим бројем ватрених средстава, нарочито артиљерије. Због тога је особито важно и неопходно обезбедити прост и брз маневар ватром и покретом и посветити посебну пажњу обезбеђењу међупростора, крила и спојева. Овај задатак додељује се митраљезима, минобацачима и појединим артиљериским оруђима, распоређеним на погодним ватреним положајима на крилима четних отпорних тачака и чворова одбране. Поред тога, за заштиту међупростора могу се издвајати мање групе пешадије — одељења до вода — ојачане митраљезима, минобацачима и ПТ оруђима. Њихов је основни задатак да непријатељу наносе губитке и спречавају му да се пробије кроз слабо заштићене међупросторе. Ове групе дужне су да отворе ватру на непријатеља још на даљим отстојањима како би код њега створиле утисак да је положај поседнут на целој ширини.

Да би дејство ватре на непријатеља, нарочито на даљим отстојањима, било што успешније, потребно је организацији осматрања посветити велику пажњу, јер она у систему ватре увек претставља важан елемент. Како ће се организовати осматрање, зависи од конкретних услова земљишта и ситуације. Нема сумње, да ће на даљим отстојањима најзначајнију улогу имати авијација, а на средњим и ближим добро организован систем надземног осматрања. У повољним условима истурање осматрачких станица опремљених сигналним средствима може бити веома корисно.

Употреба артиљерије. Командовање артиљеријом у маневарској одбрани по правилу је децентрализовано. Изузетака може бити код стрељачких дивизија на важним правцима ако је земљиште повољно и ако ширина одбранбеног појаса омогућава централизовану употребу артиљерије. У нормалним условима, за извршење задатака, армиска артиљерија се придаје стрељачким дивизијама, а дивизиска артиљерија и артиљерија ојачања — стрељачким пуковима и батаљонима. Пуковске артиљериске групе ретко се формирају; артиљерија се најчешће придаје батаљонима, а командант пука задржава у својим рукама један део придане артиљерије како би могао благовремено и успешно утицати на ток боја.

Артиљерија и минобацачи се ешелонирају по дубини, тако да се њихов основни део одређује за подршку јединица у одбрани прве линије, а други,

мањи део, за одбрану друге линије и прихват отступајућих делова са прве линије.

Основни задатак артиљерије у маневарској одбрани јесте борба са непријатељским тенковима и моторизованим јединицама. Успешно извршење овог задатка треба да одлучује какав ће бити распоред, групација и избор ватрених положаја целокупне артиљерије.

Поред тога, у маневарској одбрани, артиљерија има и следеће задатке:

- извршење ватрених удара по непријатељу на даљим отстојањима;
- неутралисање тенкова и пешадије, нарочито у рејонима прикупљања, и тучење по његовим маршевским колонама;

- подршку стрељачких јединица при одбијању напада и јуриша непријатељских тенкова и пешадије;

- подршку при извођењу противнапада и противудара;

- прихват и подршка отступајућих делова стрељачких јединица;

- обезбеђење међупростора, бокова и спојева.

Ови ватрени задаци извршују се методима ДВН, КВ и НЗВ, а ређе ПЗВ.

Пошто при извођењу маневарске одбране треба очекивати и надмоћно дејство непријатељске авијације, организацији противавионске одбране треба посветити посебну пажњу. Њен основни задатак састоји се у заштити главне групације, нарочито при отступању са једне на другу линију, за време пролаза кроз теснаце и при извршењу противнапада и противудара.

Употреба тенкова. У маневарској одбрани тенкови претстављају моћно ватрено и ударно средство браниоца. Они се, начелно, употребљавају:

- као покретна тенковска резерва за извршење противнапада и противудара;

- за појачање одбране стрељачких јединица у својству покретних и непокретних ватрених тачака; и

- за дејство по непријатељским тенковима из заседе.

Тенковске заседе наћи ће велику примену нарочито у условима испресецаног и покривеног земљишта због могућности стварања изненадних удара, при којима чак и мање групе могу постићи добре резултате и против надмоћнијих снага непријатеља. Успех тенковских заседа биће утолико већи, уколико ватрени положаји буду погоднији за дејство бочном или бар косом ватром. Где год је могуће, а нарочито на правцима продора тенкова, треба постављати двојне заседе да би се могло дејствовати у оба бока тенкова који су продрили. Ватрене положаје ваља добро маскирати од угледа са земље и из ваздуха како заседе не би биле пре времена откривене и изложене уништењу.

Употреба авијације. Најбољи успех дејства авијације у маневарској одбрани постиже се централизованом употребом ваздухопловних јединица на најважнијим правцима непријатељског наступања. Њен је основни задатак да својим дејством што дуже задржи непријатељске, нарочито тенковске и механизоване снаге и да им нанесе што веће губитке. Она то постиже јаким ударима по непријатељским колонама за време подилажења, по рејонима прикупљања и по борбеним порецима за време извођења напада. Распарчавање јединица за извршење других задатака, особито ако бранилац располаже слабим ваздушним снагама, нецелисходно је и штетно. Према томе, рад авијације и помоћ коју она треба да укаже сувоземним снагама почиње са приближавањем непријатеља и траје за све време извођења маневарске одбране. У том циљу она:

— дејствује по главним групацијама непријатеља у маршевским по-
рецима и рејонима прикупљања;

— руши постојеће комуникације и важне објекте на правцима насту-
пања главних снага, а пре свега тенковских и мотомеханизованих да би им
успорила кретање;

— наноси ударе по основној групацији непријатељске пешадије и
тенкова за време извођења јуриша;

— врши извиђање непријатеља;

— спречава непријатељско извиђање и штити сопствене снаге од удара
непријатељске авијације, нарочито за време извођења противудара или при
повлачењу.

Извиђање из ваздуха врши се са циљем да се открију рејони прикуп-
љања непријатељских тенковских и мотомеханизованих снага, као и праваца
њихове употребе. Оно ће бити корисно ако је организовано благовремено
и на великој дубини (100—150 км), јер командовање може на основу резул-
тата таквог извиђања благовремено и успешно предузети одговарајуће мере
у организацији одбране.

За време извођења маневарске одбране авијација може добити задатак
да се бори против крупног ваздушног десанта извршеног ради садејства са
тенковским и мотомеханизованим снагама нападача.

Противтенковска одбрана. У маневарској одбрани нападачеве тенковске
и мотомеханизоване снаге претстављају најопаснијег противника. Зато је
основни задатак и циљ браниоца да ослаби силину њиховог удара и успори
темпо њиховог наступања. Решавање овог важног задатка спада у најсложе-
нија питања маневарске одбране, оно ће бити успешно решено само ако се за
парирање удара непријатељских тенкова искористе све могућности, којима
располаже бранилац у конкретной ситуацији, а то су углавном:

— вешто распоређивање и груписање противтенковских ватрених
средстава;

— умешно искоришћавање земљишта при избору положаја за против-
тенковска и артиљериска оруђа како би се остварила што успешнија против-
тенковска ватра;

— организација садејства ПТ препрека и ПТ ватре у циљу успоравања
темпа наступања непријатељских тенкова и њиховог уништавања;

— вешт распоред тенковских заседа и широка примена ловаца тенкова;

— одређивање јаке ПТ резерве и употреба ПОЗ-ова.

Треба тежити да читав систем маневарске одбране, при нападу технички
наоружанијег и надмоћнијег непријатеља, нарочито у тенковима, носи про-
тивтенковски карактер. У том смислу треба вршити погодан избор линија за
поседање, не само ПТ средстава, већ и свих јединица ангажованих у одбрани.
Линије за поседање треба изабрати тако да буду иза природних препрека и,
по могућности, обезбеђене са крила и бокова. Ако природних препрека нема,
треба припремити вештачко задржавање.

Основу противтенковске одбране у маневарској, као и у позиционој
одбрани, чине ПТ чворови, ПТ отпорне тачке, ПТ резерве и ПТ препреке. Но,
узимајући у обзир знатну ширину фронта са доста великим међупросторима
који нису поседнути и тежњу непријатеља да баш њих користи за своје про-
доре уз једновремено неутралисање ватрених средстава у чворовима и отпор-

ним тачкама дејством са фронта и из ваздуха, треба поклонити посебну пажњу организацији тенковских заседа и ловаца тенкова.

Пошто је о организацији тенковских заседа већ говорено, задржаћемо се само на организацији заседа ловаца тенкова, у чији састав, пре свега, улазе одељења ручних реактивних бацача. Њихово дејство биће нарочито успешно на испресецаном земљишту, на коме могу, добро прикривени, сачекати непријатељске тенкове до најближих отстојања и нанети им поражавајуће ударе. Ловци тенкова постављају се на предњем крају и у дубини, а ако се организује претпоље, онда и испред предњег краја. Њихове ватрене положаје на предњем крају треба бирати на правцима наступања тенкова, а они могу бити или у саставу јединице у батаљонским одбранбеним чворовима или отпорним тачкама, или самостално распоређени у међупросторима и у дубини. Ако се распоређују самостално, целисходно је да се њихово дејство повеже са дејством стрељачких група распоређених за заштиту међупростора, и да им се прида један до два инжењерца са ПТ минама.

У дубини положаја, односно појаса одбране, ловце тенкова треба постављати на правцима вероватног пробоја тенкова, на погодним ватреним положајима, нарочито онде где, с обзиром на повољне услове земљишта, тенкови морају да прођу. И у једном и у другом случају ватрени положаји треба да одговарају прикривеном повлачењу по извршењу задатка.

Важни елементи за организацију што упорније ПТ одбране јесу одређивање јаке ПТ резерве и формирање брзопокретних одреда за запречавање. Покретна ПТ резерва распоређује се на положајима са таквим прорачуном да, с обзиром на већу ширину појаса, може брзо и успешно интервенисати у свим правцима продора тенкова. У том циљу број одређених и припремљених ПТ линија треба да буде већи но у позиционој одбрани. Осим тога, у здруженим јединицама целисходно је ПТ резерву распоређивати у две групе.

Покретни одреди за запречавање могу се користити у садејству са ПТ резервом или самостално. Ако дејствују са ПТ резервом на истом правцу, корисно је да буду под командом заједничког команданта ради обједињавања дејства; ако дејствују самостално, треба да имају у свом саставу ПТ оруђа, митраљезе и минобацаче, како би претстављали активне борбене јединице, способне не само да постављају ПТ препреке и минска ПТ поља на правцу дејства продрих тенкова, већ и да са њима ступају у борбу да би им нанели што веће губитке.

На овај начин организована ПТ одбрана мора претстављати широко разгранату мрежу активних ПТ средстава пешадије, артиљерије и инжењерије, на којој ће непријатељ, уз добро организован систем ПТ ватре, трпети велике губитке и пред којом ће бити принуђен да успори темпо наступања. Постигћи овај циљ, задатак је ПТ одбране.

Обезбеђење спојева и бокова. Посебна пажња непријатеља, нарочито ако је успео благовремено да открије браниочеve припреме за организацију и вођење маневарске одбране, биће посвећена организацији удара по спојевима јединица или ударима по њиховим крилима и боковима, као најосетљивијим тачкама борбеног поретка, тим пре што и сам нападач зна да бранилац није у могућности да построји борбени поредак са примакнутим унутрашњим крилима јединица, већ са већим и непосредним међупросторима брањеним ватром из суседних отпорних тачака.

Најпоузданија заштита спојева и бокова обезбедила би се на тај начин што би се спојеви између јединица одређивали на тешко проходним или непроходним отсесима земљишта, а откривени бокови се наслањали на њих, наравно, уколико ситуација дозвољава такав распоред јединица. У противном, за њихово обезбеђење треба предузети следеће мере:

- а) појачати осматрање и извиђање;
- б) организовати успешно тучење пешадиском и артиљериском ватром угрожених бокова и спојева;
- в) иза спојева и бокова распоредити општу, ПТ резерву и ПОЗ-ове;
- г) припремити маневар резерви у правцу споја или бока;
- д) заштитити спојеве и бокове противтенковским и противпешадиским препрекама.

Разумљиво је да ће организација спојева и откривених бокова у сваком посебном случају бити онаква, каква најбоље одговара датим условима ситуације. Но, без обзира на то, у сваком случају, њихово обезбеђење захтева посебну пажњу, па је због тога сваки командант јединице обавезан да га реши у оквиру своје јединице и у садејству са командантом суседне јединице на споју.